

מרסל שׁווב נעל העץ

מצרפתית: אמוץ גלעד

הסופר היהודי־הצרפתי מרסל שׁווב (1867-1905) הוא מנציגיה המובהקים של התנועה הסימבוליסטית, שמילאה תפקיד מרכזי בספרות הצרפתית של סוף המאה התשע־עשרה. הסיפור "נעל העץ" לקוח מקובץ הסיפורים הראשון שלו, "לב כפול" (1891). כמה מסממניה האופייניים של יצירת שׁווב משתלבים בסיפור זה: ראשית, המציאות הפנטסטית, המזכירה אגדות כ"כיפה אדומה". שנית, השפעתם של סיפורי הקדושים הנוצריים, המתבטאת כאן במוטיב הפיתוי השטני מחד גיסא, ובמוטיב החסד השמימי מאידך גיסא. שלישית, התעניינותו של מרסל שׁווב בסלנג וחתיירתו לתאר את קבוצות השוליים של החברה בשפתן שלהן; שהרי שׁווב היה אף בלשן מלומד, מומחה לעגה הצרפתית של ימי הביניים ומחברו של מחקר חלוצי על העגה בבלדות של המשורר פרנסואה ויון (1431-1465 בקירוב). ב"נעל העץ" הוא משלב בכתובתו בעיקר את עגתם של הדייגים. "הספר של מונל", תרגום עברי ראשון לספר פרי עטו של שׁווב (מצרפתית: בני ציפר), ראה אור השנה בהוצאת "נהר ספרים".

א"ג

מרסל שׁווב (1867-1905).

תריסר נתיבים רחבי ידיים חוצים את יער גאבר. בערב יום כל הקדושים, בשעה שהשמש עדיין שירטטה על העלים הירוקים פסים בגון הדם והזהב, צצה ילדה קטנה שנקלעה לנתיב המזרחי הראשי. היא ענדה לראשה מטפחת אדומה שנקשרה תחת סנטרה, ולבשה חולצת בד אפורה בעלת כפתור נחושת, חצאית קרועה וזוג גרביים קטנים וזהובים, עגולים ככישורים, שצללו לתוך נעלי עץ מפורזלות. כאשר הגיעה לפרשת הדרכים הגדולה, לא ידעה עוד לאן לפנות. היא התיישבה אפוא ליד אבן המיל ופרצה בככי.

הילדה הקטנה בכתה ארוכות, והלילה כיסה את הדברים כולם בשעה שדמעותיה זלגו בין אצבעותיה. הסרפדים הניחו לאשכולות זרעיהם הירוקים להתכופף. הקיפודנים הגדולים סגרו את פרחיהם הסגולים, ובמרחק נבלע הכביש האפור בערפל והאפיר עוד יותר. לפתע טיפסו על כתפה של הילדה שני טפרים וחוטם עדין. מיד לאחר מכן, גוף קטיפתי שלם, שבעקבותיו זנב בצורת נוצה, התיישב בין זרועותיה, והסנאי תחב את אפו אל שרוול הכר הקצר שלה. או אז קמה הילדה הקטנה ונכנסה תחת העצים, תחת כיפות של ענפים סבוכים, בינות לשיחים קוצניים זרועי שזיפים, שעצי אלסר ולוה הזדקרו מקרבם היישר השמימה. ובתחתיתה של אחת מאותן עריסות שחורות נגלו לעיניה שתי להבות אדומות עד מאוד. פרוות הסנאי הסתמרה; משהו חרק שיניו, והסנאי זינק ארצה. אך לאחר התרוצצויותיה הרבות כל כך בדרכים, הילדה הקטנה לא פחדה עוד. היא התקדמה לעבר האור.

יצור מופלא, בעל עיניים משולהבות ופה סגול כהה, רבץ תחת שיח. שתי קרניים מחודדות הזדקרו מראשו, והוא נעץ בהן אגוזים שקטף ללא הרף בזנבו הארוך. הוא פיצח את האגוזים על קרניו, קילפם בידיו היבשות והשעירות – שחלקן הפנימי היה ורוד – וחרק שיניו כדי לאוכלם. כאשר הבחין בילדה הקטנה, הוא חדל מלכרסם ותלה בה את עיניו, שקרצו שוב ושוב.

"מי אתה?" שאלה הילדה.

"אינך רואה שאני השטן?" השיבה החיה והזדקפה.

"לא, אדוני השטן," צעקה הילדה הקטנה; "אבל, הו... הו... הו... אל תכאיב לי. אל תכאיב לי, אדוני השטן. אתה רואה, אני לא מכירה אותך; אף פעם לא שמעתי עליך. אתה רשע, אדוני?"

השטן פרץ בצחוק. הוא הניף את טופרו המחודד לעבר הילדה והשליך את האגוזים לסנאי. צחוקו הרקיד את ציציות הפרווה שבקעו מנחיריו ומאוזניו. "ברוכה הבאה, ילדתי," אמר השטן. "אני אוהב אנשים פשוטים. את נראית לי ילדה קטנה וטובה; אבל אינך יודעת את הקטכיזם¹. אולי ילמדו אותך בעתיד שאני חוטף את בני האדם: תכף תראי שלא כך הדבר. בואי איתי רק אם את רוצה בכך."

¹ עיקרי האמונה הנוצרית המנוסחים בדרך כלל בצורת שאלות ותשובות.

"אבל", אמרה הילדה, "אני לא רוצה, שטן. אתה נבזה; בטח הכול שחור אצלך. אתה רואה, אני מתרוצצת בדרכים בשמש; אני קוטפת פרחים ולפעמים עוברים גברות או אדונים, שקונים אותם ממני בפרוטות. ובערב יש נשים טובות שמשכיבות אותי לישון בקש או בחציר, לפעמים. רק הערב לא אכלתי כלום, כי אנחנו ביער."

והשטן אמר: "הקשיבי, ילדה קטנה, ואל תפחדי. אני אחלץ אותך. נעל העץ שלך נפלה, נעלי אותה."

בשעה שדיבר, קטף השטן אגוז בזנבו, והסנאי כירסם אגוז נוסף. הילדה הקטנה השחילה את רגלה הרטובה לנעל העץ הגדולה, ומצאה את עצמה לפתע על אם הדרך. השמש העולה במזרח שירטטה פסים אדומים וסגולים, והערפל עוד ריחף על נאות הדשא באוויר הבוקר החרیف. היער, הסנאי והשטן נעלמו כלא היו. עגלון שיכור שחלף בדהרה עם עגלה עמוסה עגלים, שָׁגְעוּ תחת אַבְרָזִין רטוב, בירכה לשלום בצליפת שוט על רגליה. הירגזים כחולי הראש צווחו במשוכות העוזרדים, הזרועות פרחים לבנים. הילדה הקטנה השתוממה, אך המשיכה בדרכה. היא ישנה תחת אלון, בפנית שדה, ולמחרת המשיכה בדרכה. היא עברה משביל לשביל והגיעה לבסוף לאזור זרוע צמחי פרא ואבנים, שאווירו מלוח.

בהמשך הדרך ראתה באדמה מקווי מים מרובעים, שעֲרָמוֹת מלח הצהיבו בהצטלבות סוללותיהם. חרטומנים ונחליאלים ניקרו בגללים שעל הכביש. להקות עורבים גדולות התעופפו משדה לשדה בקולות קרקור צרודים. ערב אחד ראתה קבצן לבוש בלואים שישב על הכביש, מצחו חבוש בבר ישן, צווארו חרוש מיתרים נוקשים ומעוקמים, ועפעפיו האדומים הפוכים. כאשר הבחין בבואה, קם הקבצן וחסם בפניה את הדרך בזרועותיו הרחבות. היא הצטווחה; שתי נעלי העץ הגדולות שלה החליקו על גשרו של הנחל החוצה את הכביש: היא התעלפה מחמת הנפילה והבעתה. המים שָׁרְקוּ חרש ורחצו את שערותיה; העכבישים האדומים רצו בין עלי הנופרים כדי להתבונן בה; הצפרדעים הירוקות והשפופות תלו בה את עיניהן ובלעו אוויר. בה בעת תחב הקבצן את ידו מתחת לחולצתו המושחרת, גירד לאטו את חזהו והמשיך להשתרך בדרכו. שקשוק צלחת הנדבות כנגד מקלו נמוג לאטו.

הילדה התעוררה תחת השמש הגדולה. היא נפצעה, ולא הצליחה להזיז את זרועה הימנית. היא התיישבה על הגשר וניסתה להילחם בסחרחרות שתקפוח. אחרי כן צילצלו במרחקי הכביש פעמוניו של סוס; וכעבור זמן קצר הגיע לאוזניה קול כרכרה. היא סככה על עיניה בידה מפני השמש, וראתה שביס לבן זוהר בין שתי חולצות כחולות. הכרכרה התקדמה במהירות; לפנייה דהר סוס ברטוני קטן, עם קולר עטוי פעמונים ושני קישוטי נוצות עבותים מעל לסכי העיניים. כאשר חלפה הכרכרה על פני הילדה, היא הושיטה את זרועה השמאלית בתחינה.

האישה קראה: "שככה יהיה לי טוב! זה לא נראה לכם כמו איזו פרחחית משוטטת? תעצור את הסוס הזה, ז'אן, לראות מה יש לה. תחזיק טוב שאני ירד ושהוא לא יברח. הו! הו! קדימה! תיכף נראה מה יש לה."

אך כאשר הביטה בה, שבה כבר הילדה ויצאה אל ארץ החלומות. השמש דקרה בעיניה יתר על המידה וכך גם הכביש הלבן, ולבה השתנק בחזק מחמת הכאב העמום בזרועה.

"נראה כאילו שהיא עומדת למות," לחשה האיכרה. "ילדה מסכנה. היא מטומטמת, זאתי, או שנשך אותה איזה תנין או סלמנדרה? ברצינות... הן כאלה רשעות, החיות האלה; הן רצות בלילה בדרכים. ז'אן, תחזיק את הסוס המצ'וקמק הזה שלא יברח. מתוך² יעזור לי להעלות אותה."

והעגלה טילטלה אותה, הסוס הקטן דהר מלפנים עם שני קישוטי הנוצות שנרעדו בכל פעם שזוכב דיגג את ראשו, והאישה בשביס הלבן, הדחוס בין שתי החולצות הכחולות, נפנתה מדי פעם אל הילדה, שהיתה עדיין חיוורת מאוד. לבסוף היא הגיעה לבית דייגים חבוש תבן. היות שבעל הבית היה אחד הדייגים הרציניים באזור, ידיו היו מלאות עבודה והוא יכול היה לשלוח את גריו לשוק בתחתית העגלה.

שם הסתיים מסעה של הילדה. שכן היא נותרה מעתה ועד עולם אצל הדייגים הללו. ושתי החולצות הכחולות היו ז'אן ומתוך; והאישה בשביס הלבן היתה גברת מאתו הזקנה, והזקן היה יוצא לדוג בכוצית. הם שמרו על הילדה הקטנה, במחשבה שתהיה בה תועלת לאחזקת הבית. והיא גודלה כמו ילדי המלחים וילדותיהם — עם המגלב. אלומות הזרדים וסטירות הלחי ניחתו עליה לעתים תכופות. וכאשר בגרה האדימו ידיה ונחרשו שריטות, ופרקי ידיה התקמטו כצוואר לטאה, מרוב הטלאת רשתות, ושימוש בעופרת, ונשיאת דליים, וקילוף אצות, וכיבוס מעילים, וטבילת הזרועות במים משומנים ובמים מלוחים; ושפתיה היו שחורות, וקומתה רבועה, וגרונה מדולדל, ורגליה קשות ומקופלות, היות שחלפה איך-ספור פעמים על חטטי העור של האצות ועל מצבורי הצרפות הארגמניות המקלפות את העור בלהב קונכיותיהן. הילדה הקטנה משכבר הימים הצטמצמה לכדי זוג עיניים כגחלים ועור פנים בצבע מיץ מקטרת, לחיים דהויים, שוקיים מעוקמות וגב שפוף מחמת הסלים העמוסים סרדינים: היא נהפכה למין עובדת רכבת טובה לנישואים. לפיכך היא הובטחה לז'אן; ולפני שהכריזו רכלני הכפר על האירוסים, כבר שולמה מקדמה עלובה בעבור הנישואים. והם התחתנו בשלווה: הגבר יצא לדוג במכמורת, ובשובו נהג לשתות קעריות שֶכר תפוחים וכוסות רום.

פרצופו הגרום ובלוריתו הבלונדית בין זוג אוזניו המחוודות לא שיוו לו מראה נאה. אך אגרופיו היו מוצקים: למחרת ימי שכרותו סבלה אשתו מחבורות. וכאשר קירצפה על מפתן הדלת את סיר הדייסה, נתלה שובל ילדים כחצאיותיה. גם הם גודלו כמו ילדי המלחים וילדותיהם — במגלב. הימים

² השם הפרטי "מתוך" פירושו בעגה "מלח".

חלפו בחדגוניות תמידית: לרחוץ את פני הילדים, להטליא את הרשתות, להשיכב את הזקן על יצועו כאשר חזר שיכור, ולעתים – בערבים הטובים – לשחק עם חברותיה בקלפים, בשעה שהגשם תופף על השמשות והרוח קיפלה את הזרדים באח.

ואז נספה הגבר בים. אשתו ביכתה אותו בכנסייה. במשך זמן רב נותרו פניה מכורכמות ועיניה אדומות. הילדים בגרו ועזבו את הבית, מי לפה ומי לשם. לבסוף היא נותרה לבדה, זקנה, צולעת, מצומקת ורועדת. היא התפרנסה מן הכסף המועט ששלח לה אחד מבניה, מלח במקצועו. ויום אחד, בעלות השחר, קרני השמש האפורות שחדרו בעד השמשות העכרוריות האירו את האח הכבויה ואת הזקנה המחרחרת. בעטיו של שיהוק המוות, הרימו ברכיה המחודדות את בגדיה הבלואים.

צלצולה של תפילת השחרית נשמע בשעה שמשב האוויר האחרון התנגן בגרונה, ועיניה חשכו באחת: היא חשה שירד הלילה; היא ראתה מסביבה את יער גאבר; זה עתה נעלה את נעל העץ שלה; השטן קטף בזנבו אגוז, והסנאי סיים לכרסם אגוז נוסף.

היא הצטווחה מרוב פליאה בראותה ששבה להיות קטנטונת, עם מטפחתה האדומה, חולצתה האפורה וחצאיתה הקרועה; ואז הצטווחה מפחד: "הו! היא נאנקה והצטלבה, "אתה השטן ובאת לחטוף אותי!" – "התקדמת, " אמר השטן, "את רשאית לבוא."

"מה?!", היא אמרה, "אינני חוטאת כלל ואינך עומד לשרוף אותי, ריבונו של עולם?" – "לא ולא," אמר השטן, "את יכולה להיות או לבוא איתי." – "אבל שטן, אני מתה!" – "לא ולא," אמר השטן, "אמנם, גרמתי לך להיות את חייך במלואם, אך רק במשך הרגע שבו שבת ונעלת את נעל העץ שלך. בחרי בין החיים שחייית לבין המסע החדש שאני מציע לך."

או אז כיסתה הילדה את עיניה בידה וחשבה. היא נזכרה במכאוביה ובטרדותיה, בחייה העצובים והאפוריים; היא חשה שאין בכוחה להתחיל הכול מחדש.

"בסדר!" היא אמרה לשטן, "אני אלך בעקבותיך, גם אם קללת עולם תרביץ עלי."

השטן פלט סילון של אד לבן מפיו הסגול הכהה, נעץ את טפריו בחצאיתה של הילדה הקטנה, פרש זוג כנפי עטלף שחורות ונסק במהירות מעל עצי היער. נתזי אש אדומים פרצו כטילים מקרניו ומקצות כנפיו ורגליו. הילדה היתה תלויה ללא ניע, כציפור פצועה.

אך לפתע השמיעה כנסיית בָּלֶן שנים-עשר צלצולים, ומכל השדות הקודרים נסקו צורות לבנות, נשים וגברים בעלי כנפיים שקופות, שהתעופפו מערנות באוויר. היו אלה הקדושים והקדושות שחגם החל זה עתה; הם גרשו את השמים החיוריים והפיצו זוהר משונה. ראשי הקדושים היו מוקפים הילה

זהובה; דמעותיהן של הקדושות וטיפות הדם שהזילו נהפכו ליהלומים ולאבני אודם, וניקדו את שמלותיהן החדורות אור. מגדלנה הקדושה פיזרה על הילדה את שערתיה הבלונדיות; השטן התפתל וצנח מטה כעכביש בקצה קוריו; והיא אספה את הילדה בזרועותיה הלבנות ואמרה:

”לדידו של אלוהים, שנייה אחת בחיך שקולה לעשרות שנים; הוא אינו מכיר כלל את הזמן ואינו מעריך אלא את הייסורים: בואי לחגוג איתנו את יום כל הקדושים.”

סחבותיה של הילדה נשמטו; נעלי העץ שלה נפלו בזו אחר זו אל חלל הלילה, ושתי כנפיים מזהירות בקעו מכתפיה. ובין מריה הקדושה למגדלנה הקדושה, היא התעופפה לכוכב לא נודע שצבעו אדום מבהיק, שם מצויים אייהם של הצדיקים. מדי ערב מופיע שם קוצר מסטורי, שהירח חרמשו. הוא קוצר בשדות העירית כוכבים נוצצים וזורעם בלילה.

השטן ושרתיו, קלף טארוט צרפתי מהמאה התשע-עשרה.